

Zes zeventig-plussers vinden zich in deze groep nog steeds niet te oud om elke week op het appèl te zijn. En volledigheidshalve dient nog aangestipt dat er bestuursleden meewerken die eveneens actief zijn in de lokale afdelingen van het Vermeylenfonds en het Masereelfonds, die voorzitter zijn van het Willemsfonds, lid van het Davindsfonds of zelfs VLD-mandataris of overtuigde groenen...

Museum van de Mijnwerkerswoning

Deze mijnwerkerstweewoonst ligt in de oudste Eisdense cité, op de hoek van de Marie José- en de Dopheidestraat, in de onmiddellijke nabijheid van de Sint-Barbarakerk. Ze is van februari tot november geopend op zaterdag en zondag van 14 tot 18 uur. In december en januari enkel op zondag. De toegang is gratis.

Wie op andere dagen een geleid bezoek wil brengen aan het museum, met of zonder geleid bezoek aan de cité, maakt liefst een afspraak:

tel. en fax: (089) 76 45 75 of via de VVV

Maasmechelen: tel. en fax: (089) 76 96 16

Voorstelling van het project Vlaams-Brabant, een sociale en economische geschiedenis (1750-2000)

Bart De Nil en Bart Willems, navorsers
AMSAB

De zoektocht in het verleden naar een eigen identiteit is géén nieuwigheid of een geforceerde bezigheid. Het is een natuurlijk proces dat zich afspeelt bij individuen, groepen en instellingen en dat ze in staat stelt om vol zelfvertrouwen

een plaats te verwerven (of op te eisen) in onze maatschappij. Ook de pas opgerichte provincie Vlaams-Brabant zoekt naar die 'eigen' identiteit zonder evenwel de - in ons geval historische - waarheid een knauw te geven. Vlaams-Brabant ontwikkelde in dit opzicht enkele initiatieven, waarvan dit project er één is.

Onder de ronkende werktitel 'Vlaams-Brabant, een sociale en economische geschiedenis (1750-2000)' zette de Provincie een onderzoeks- en publicatieproject op poten waarin specifiek vragen worden gesteld naar het economische en sociale profiel van de provincie, zowel historisch als actueel. Het economische luik werd toevertrouwd aan het Centrum voor Economische Studies (CES). Het sociale luik, met aandacht onder andere voor de algemene leefomstandigheden en de sociale organisatievormen, werd toevertrouwd aan de vier privaatrechtelijke archief- en documentatiecentra: het Katholiek Archief- en Documentatiecentrum (KA-DOC), het Liberaal Archief, het Archief- en Documentatiecentrum van het Vlaams-Nationalisme (ADV N) en het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging (AMSAB).

De finaliteit van het project is enerzijds een publicatie, die persklaar moet zijn op 31 december 2000 en voorgesteld wordt in september 2001, en anderzijds de realisatie van een gevarieerde en aantrekkelijke tentoonstelling - een vertaling van de publicatie - in Leuven, in september 2001. De coördinatie van de publicatie wordt toevertrouwd aan het KADOC, deze van de tentoonstelling aan het AMSAB. Er werd een stuurgroep samengesteld met als taak de coördinatie en kwaliteitsbewaking van het volledige project. Deze groep bestaat uit gedeputeerde H. Van Autgaerden, prof.dr. Eric De Buyst (CES), prof.dr. Jan De Maeyer (KA-DOC), drs. Wim Peeters (CES), J. Rombouts (Provincie, dienst cultuur), dr. Wouter Steen-

haut (AMSAB), D. Van Dael (Provincie, directeur cultuur en onderwijs) en A. Van Ende (secretariaat gedeputeerde H. Van Autgaerden).

De AMSAB-navorsers Luc Peiren, Bart De Nil en Bart Willems schrijven een bijdrage getiteld *Golven van socialisme*, waarin aandacht geschonken wordt aan het ontstaan en de ontwikkeling van de socialistische beweging in Vlaams-Brabant en de rol die ze gespeeld heeft in het politiek-maatschappelijk leven tot 1940. Ook de sociale gevolgen van de economische transformaties in de loop van de 19e en de eerste helft van de 20e eeuw worden erin belicht.

Voor de bijdrage *Socio-culturele verschuivingen en maatschappelijke organisaties in verandering (1950-heden)* zal een beroep gedaan worden op dr. Marc Hooghe. Daarin worden onder meer individualiserings- en seculariseringsprocessen, de opkomst van Nieuw Links en de specifieke positie van Leuven, en de transformatie van bestaande sociale organisaties belicht.

Rekening houdend met verschillen in de historische evolutie van de sociaal-democratie in Vlaams-Brabant opteerde het AMSAB voor de opsplitsing van het onderzoek in verband met de bijdrage *Golven van socialisme*. Concreet betekent dit dat Bart Willems het arrondissement Leuven onderzoekt en Bart De Nil het arrondissement Halle-Vilvoorde. In het boek komen beide onderzoeken in een synthesesetext samen.

De tentoonstelling zal, onder de coördinatie van AMSAB-medewerker Hendrik Ollivier, door Luc Peiren, Bart De Nil en Bart Willems gerealiseerd worden.

De buitengemeenten van Brussel

De werktitel van het onderzoek, *Golven van socialisme* suggereert een 'golfeffect', namelijk

de concentrische verbreiding van het socialisme in Halle-Vilvoorde vanuit het epicentrum Brussel. In tegenstelling tot wat de werktitel doet denken was de Brusselse Federatie, "[...] *duidelijk in twee delen gescheiden*", zoals BWP-federaal secretaris Bytebier schreef in een verslag uit 1938. Enerzijds was er de Brusselse agglomeratie en anderzijds het toen nog overwegend landelijke Halle-Vilvoorde. Het is waar dat de Brusselse federatie de rurale periferie beschouwde als een te ontginnen achterland. Maar er is een groot verschil tussen willen en kunnen. In tegenstelling tot andere socialistische bastions, met Gent als belangrijkste voorbeeld, kende het toenmalige kiesarrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde vóór de Eerste Wereldoorlog geen uitdijend socialisme. Verschillende factoren speelden daarin een rol. De belangrijkste factor was de immense mentaliteits- en taalkloof binnen de Brusselse federatie. De veelal Franstalige socialistische tenoren hadden geen voeling met wat zij noemden de 'buitengemeenten'. Ondanks de retorische ondertoon had een opmerkelijk journalist van *Het Laatste Nieuws* in 1892 wel gelijk toen hij de propaganda van de socialisten op het platteland kernachtig samenvatte en stelde dat de Gentse en Brusselse "[...] *orateurs*" van "*den buiten zooveel kennen als een uil van een landkaart*". De enkele werkersbonden, die zich voornamelijk ontwikkelden rond syndicale kernen, werden door de federatie enkel geactiveerd tijdens momenten van politieke en sociale agitatie. De verkiezingsuitslagen van de socialisten 'op den buiten' hingen dan ook sterk af van de interne dynamiek van de groeperingen ter plaatse.

De socialistische propaganda vanuit Brussel was niet alleen kwantitatief ontoereikend maar ook kwalitatief onaangepast. Er was bijvoorbeeld geen 'eigen' Vlaams dagblad dat, naast het Franstalige dagblad *Le Peuple*, de socialistische bood-

PARTI OUVRIER BELGE

FEDERATION BRUXELLOISE VILLE DE VILVORDE

INAUGURATION DE LA NOUVELLE MAISON DU PEUPLE

SAMEDI 7 MAI : Cortège aux lumières

DIMANCHE 8 MAI : Cortège de la Gare à la rue de Malines Réception des Groupes Fête de Gymnastique
Représentations dramatiques

LUNDI 9 MAI : Surprise aux Coopérateurs Concerts

JEUDI 12 MAI : Concert Fête de clôture

EXPOSITION UNIVERSELLE DE 1910

Le Pavillon de la MAISON DU PEUPLE est établi AVENUE DES NATIONS

BIENVENUE A TOUS!

MAISON DU PEUPLE
VILLE DE VILVORDE
1910

Etablissement Graphique d'Entreprise, 14, Rue d'Or, Bruxelles

Affiche van de BWP-federatie Vilvoorde voor de inhuldiging van het nieuwe Volkshuis in 1910

schap (samen met 'gebroken armen en benen', nieuws en een goed feuilleton) kon verspreiden onder de overgrote meerderheid van Vlamingen. Van de honderdzeventwintig gemeenten waren er immers honderd en elf volledig Nederlandstalig in het arrondissement. De enkele pogingen om een Vlaams dagblad op te richten liepen steeds met een sisser af. Wat ook niet mag onderschat worden is de belangrijke rol die andere socialistische kernen hebben gespeeld in de ontwikkeling van de sociaal-democratie in Halle-Vilvoorde. Onder meer de Gentse socialisten die via hun orgaan *Vooruit* socialistische propaganda voerden. Ook in Vilvoorde, de industriële randgemeente, waar reeds in 1886 een Socialistische Werkersbond was opgericht, lenigde men de nood met *Vooruit*, tot niet de Brusselse, maar de Mechelse Federatie een handje toestak bij de oprichting van *De Vilvoordsche Demokraat*. Tenslotte waren er de mijnwerkers uit de streek van Tollembeek (Vollezele, Herne) die het socialisme importeerden met de trein vanuit de steenkoolbekkens van Le Centre en organisatorische steun vonden bij hun kameraden in Geraardsbergen. Andere voorbeelden zijn Muizen (bij Mechelen) en de gemeentes aan de grens met Aalst (Hekelgem, Teralfene en Affligem).

De moeizame ontwikkeling van de sociaal-democratie in Halle-Vilvoorde is, zeker vóór 1914, een zeer heterogeen verhaal met allerlei factoren die naast en door elkaar gewerkt hebben. Naast het taalprobleem en de kloof tussen de agglomeratie en 'den buiten' in de federatie was er onder meer de remmende rol van een actief Daensisme, waarin de pajottenlandse hoppeboeren een 'natuurlijker' alternatief zagen dan in het 'heidense' socialisme met zijn onaangepast discours, dat zijn oorsprong en ontwikkeling vond in kernen van industriearbeiders zoals Gent en Menen. Er was de onver-

schilligheid van de relatief welstellende aardbeienkwekers in de gemeenten langs de lijn Brussel-Ninove voor een socialisme dat sociale strijd predikte in een gebied waar volgens Emile Vandervelde fabrieksarbeiders gemeen volk waren. In het overwegend rurale en klerikale Halle-Vilvoorde heersten, gevoed door anti-socialistische propaganda, sterke vooroordelen tegen het 'onzedige' socialisme. Socialisten kregen er tijdens hun propagandatochten dan ook meer slaag dan stemmen. Evengoed beschouwden de militanten uit de stad de landbouwbevolking als verachtterd, zoals blijkt uit een artikelje in *Vooruit* over de 'inboorlingen van Teralphene'. Kortom de Brusselaars kenden de situatie ter plekke niet.

De oprichting in 1897 van een coöperatieve melkerij De Goede Boter te Herfelingen, door de Brusselse BWP-kopstukken Elbers, Serwy en Van Loo, is hiervan een goed voorbeeld. Niet alleen was de melkerij gevestigd in zeer vijandig gebied, maar de clerus zorgde er ook voor een alternatief door een eigen melkerij op te richten. De Brusselaars hadden ook geen kaas - laat staan boter - gegeten van de boerenstiel en in 1907 moest de coöperatie wegens de slechte kwaliteit van de melk verkocht worden.

De relatieve doorbraak van het socialisme kwam er pas tijdens het Interbellum en werd geconsolideerd in de gemeenteraadsverkiezingen van 1921 en 1926. De sociaal-democratie kreeg via haar werkersbonden, die vanaf dan als paddestoelen uit de grond schoten (vergelijk: elf bonden in 1911 en zesenvertig in 1926), vaste voet aan de grond binnen het arrondissement. Met Vilvoorde, Muizen en Lembeek werden - vóór WO II - zelfs enkele meerderheden bekomen in een anders nog overwegend klerikaal landschap. Een bijkomend element was de rol van het opkomend communisme vóór en na de Tweede Wereldoorlog. Binnen het socialisme in Halle-Vilvoorde liet dit zijn sporen na met de

overstap van enkele figuren naar de KP, zoals Isidor Heyendels uit Vilvoorde.

De ontwikkeling van de sociaal-democratie in Halle-Vilvoorde na de Tweede Wereldoorlog resulteerde in de oprichting van de Rode Leeuwen en de communautaire splitsing van de BSP.

In het laatste deel van ons onderzoek komt de eigen identiteit van de nieuwe Vlaamse federatie Halle-Vilvoorde naar voor, met haar regionale verschillen (de rand rond Brussel, het pajottenland en de Zennevallei), een federatie die door haar historische affiniteit, haar structurele banden en geografische situering als bruggenhoofd tussen Vlaanderen, Brussel én Wallonië fungeert.

In de schaduw van Leuven?

Als er dan al sprake is van een golfeffect dan moet het gesitueerd worden in het arrondissement Leuven, van waaruit het socialisme zich als een olievlek verspreidde. Bij het lezen van de memoires van Prosper Van Langendonck stellen we vast dat het in de beginfase voornamelijk Leuvenaars waren die de bevolking van de buitengemeenten met meetings en propagandatochten tot het socialisme gingen bekeeren. Dat het socialisme in het arrondissement Leuven ontstaan is, in de universiteitsstad, is niet verwonderlijk. De historische wortels van het Leuvense socialisme gaan immers verder terug in de tijd dan de oprichting in 1885 van werkersbonden door Waalse en Vlaamse metaalarbeiders. Voorlopig onderzoek toont aan dat reeds in 1848 in Leuven een fourieristische club, evenals kernen van de Eerste Internationale en de Vlaamse Socialistische Partij actief waren. De Vlaamse en Brabantse arbeiderspartijen rekruteerden aanvankelijk vooral uit de overwegend ambachtelijke nijverheid. In hoe-

verre deze pre-industriële arbeidersorganisaties uitvloeisels kenden in de 19e eeuw zal verder onderzoek moeten uitwijzen. Feit is dat het ontstaan van de BWP in 1885 in Leuven gebaseerd is op fundamenten uit een ver verleden. De verspreiding van het socialisme in het arrondissement Leuven vanuit de stad blijkt ook uit het feit dat de BWP buiten de stad Leuven tot vóór de Eerste Wereldoorlog nauwelijks actieve kernen telde. Enkel in de meest verstedelijkte en geïndustrialiseerde gemeenten zoals Tienen, Aarschot, Kessel-Lo en Heverlee waren werkersbonden actief. Over Diest zou Van Langendonck schrijven: "[...] doch in dit kanton scheen ons dunkens nog de zon voor ons niet te schijnen en we hielden ons dan voorloopig weinig bezig met dit kanton."

De aanvankelijke beperkte socialistische activiteit had vele oorzaken: een gebrek aan (financiële) middelen, bekwame propagandisten (idealisten), lastercampagnes van politieke tegenstanders (liberalen en katholieken), lage industrialisatiegraad en last but not least, zoals Van Langendonck schrijft "[...] omdat op het dorp iemand ontbreekt die gedurig betracht, werkt om zijne gedachten dieper en dieper in te wortelen; terwijl anderzijds op elk dorp den pastoor, en met hem nog anderen, ons bekampen en het socialisme uitleggen als zijnde eene leer van stelen en moorden en deelen en nietsdoen." Met andere woorden, door het ontbreken van een permanent kader in de meest afgelegen gedeelten van het arrondissement was het des te moeilijker voor het socialisme om er zich te consolideren. Nochtans werden weinig middelen geschuwd om het in alle uithoeken kenbaar te maken. Ondanks het beperkt aantal militanten werden er 's zondag progadandatochten georganiseerd - al dan niet vergezeld van fanfare of turnkring - en richtten werklieden uit het arrondissement eigen streekgebonden dagbladen op (bijvoor-

*Het Volkshuis
van Vilvoorde
(collectie N.
Van Kenhove)*

beeld voor Leuven eerst *Le Forçat*, later *De Volkswil*, voor Tienen *De Stormklok* en voor Landen *Boeren en Werklieden*).

Toch is het wachten tot het Interbellum vooreer er van een relatieve doorbraak van het socialisme in het arrondissement kan gesproken worden. Niet alleen rezen na de Eerste Wereldoorlog de partijafdelingen er als paddestoelen uit de grond (Wilsle, Diest, Wijgmaal, Haacht, Holsbeek, Outgaarden, Hoegaarden om er slechts enkele te noemen), maar ook op electoraal vlak scoorden de socialisten in vergelijking met andere arrondissementen in Vlaanderen tijdens het Interbellum bijzonder goed, mede dankzij de invoering van het algemeen stemrecht, een eis waarvoor de Leuvense socialisten keihard hadden gestreden (1902). Te Wilsle kwam zelfs een homogeen BWP-bestuur tot stand, een uitzondering in dit overwegend katholiek gebied. Uit de gemeenteraadsverkiezingen van tussen de twee wereld-

oorlogen blijkt dat de socialistische partij er gestaag op vooruit is gegaan, en dit niet alleen in het kanton Leuven.

Uiteraard bleef de uitbouw van de sociaal-democratie niet beperkt tot de partij; vooral de coöperaties speelden een belangrijke rol. Net zoals te Gent met de coöperatie Vooruit, zouden de Leuvense socialisten spoedig de coöperatie De Proletaar oprichten. De geschiedenis van deze coöperatie zou er een worden van vallen en opstaan. Niet alleen moesten de Gentse socialisten herhaaldelijk financieel bijspringen, ze betekende ook het einde van Van Langendoncks politieke carrière. Als beheerder van De Proletaar werd hij van wanbeheer beschuldigd en kwam daardoor in aanvaring met de partij. Het conflict stond in 1911 herhaaldelijk op de agenda van de Algemene Raad en het partijbureau van de BWP. Maar ondanks de problemen zijn de Leuvense socialisten er - in geslaagd de coöperatie in heel het arrondis-

sement uit te bouwen. Enigszins verbitterd stelden de katholieken vast dat de socialisten in het bezit waren van drie bakkerijen (te Leuven, Tienen, Aarschot) en van: "[...] eene brouwerij in de Brouwerstraat, eene cigarenmakerij en drukkerij in de Mechelsestraat, eene schoenmakerij in de Wandelingestraat, eene meubelmakerij in de Vaartstraat en van vele groote schoenwinkels zoals te Leuven [...] terwijl ze bezig zijn om nog andere winkels te openen, ze doen handel in wijnen, in tabak, in schoenen, in meubels, winkels van specerijen in Leuven, Aerschot en Thienen, winkels van ellegoederen, van gemaakte kleederen, winkels van suikergoed en fijngebak, handel in uurwerken en reukwerken enz, enz". Met enige overdrijving beweerden ze dat wanneer al deze winkels achter elkaar zouden staan dit een rij "[...] metende verscheidene kilometers lang" zou zijn en dat, wanneer de socialisten zo doorgingen, de kleine zelfstandigen gedoemd waren te verdwijnen. Dit citaat illustreert duidelijk dat het socialisme in het arrondissement in 1910 zeker niet meer in de kinderschoenen stond. Naast de coöperatie ontwikkelden zich vervolgens de vakverenigingen, de mutualiteiten (bv. in de jaren 1820 de mutualiteit van de letterzetters, Cesar De Paepe, Broederlijkheid), kwamen er volkshuizen, socio-culturele verenigingen zoals toneelkringen, fanfares, harmonieën (bv. Vermaak na Arbeid te Diest), turnclubs, koren (l'Echo des Prolétaires), jeugd- en vrouwenverenigingen.

Het onderzoek naar de geschiedenis van het socialisme in het arrondissement Leuven zal zich verder toespitsen op de werking van de partij tijdens WO II en de ontwikkeling van de zuil vanaf 1945. Ook de belangrijke rol die de Leuvense socialisten tijdens de woelige jaren '60 en '70 speelden bij de opkomst van Nieuw Links krijgt de nodige aandacht.

Dit alles en meer nog maakt de structuur uit van ons onderzoek dat zich nog in een embryonale fase bevindt. Naast de structurele en organisatorische weergave van het traditionele vier-span van de sociaal-democratie (vakbond, mutualiteit, coöperatie en partij) richt het onderzoek zich ook op haar socio-culturele verenigingen, duidelijker omschreven als de jongerenverenigingen (Volkskinderen, Jonge Wacht, enz.), vrouwenverenigingen, oud-strijders-, culturele (fanfares, toneelgroepen) en sportverenigingen. Een benadering die ook ruimte laat voor de dagelijkse praktijk van de organisatie aan de basis en voor personele, regionale en structurele factoren. Met andere woorden het relaas van het vallen en opstaan van een beweging in een specifieke context, namelijk de Vlaamse periferie rond een - hoofdzakelijk - Franstalig centrum en de rode burcht Leuven met haar buitenposten.

Voor de publicatie en de AMSAB-tentoonstelling werden tussen de eerder genoemde archiefcentra afspraken gemaakt rond de prospectie van verschillende archieven en tijdschriften. In het verlengde hiervan werd gezorgd voor een geautomatiseerde databank (coördinatie en realisatie Bart De Keyser, KADOC), waarin de verschillende medewerkers van de publicatie systematisch relevante bibliografie, iconografie en archiefvondsen kunnen invoeren. Deze databank wordt dan overgedragen aan het vernieuwde provinciaal documentatiecentrum Vlaams-Brabant (zie ook: *Kadoc-nieuwsbrief*, (1999)2, p. 12).